

การฟื้นฟูภาษาชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติ

Ethnic Language Revitalization

รักคุณ ปัญญาธราไกร

Rakkhun Panyawuthakrai

ภาควิชาสังคมศาสตร์ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน

Department of Social Sciences, Mae Hong Son College

E-mail: rakkun_pan@cmru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้แสดงให้เห็นความสำคัญของภาษา ภาษาชาติพันธุ์ที่อยู่ในภาวะวิกฤติ ระดับความวิกฤติของภาษาชาติพันธุ์จากการใช้ภาษาในแวดวงในชุมชนของผู้ใช้ภาษา ภาษาชาติพันธุ์ในประเทศไทยที่อยู่ในภาวะวิกฤติ หลักการและแนวทางการฟื้นฟูภาษาชาติพันธุ์ที่กำลังอยู่ในภาวะวิกฤติ รวมถึงตัวอย่างการฟื้นฟูภาษาชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติ บทความนี้มุ่งประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจและผู้ที่ตระหนักต่อความสำคัญของการฟื้นฟูภาษาชาติพันธุ์ที่อยู่ในภาวะวิกฤติ อันเปรียบเสมือนความเป็นตัวตนชนชาติพันธุ์

คำสำคัญ: การฟื้นฟู ภาษาชาติพันธุ์ ภาวะวิกฤติ

Abstract

This article discusses importance of language, dying ethnic languages, and the needs for maintaining and revitalizing the ethnic languages in Thailand since the loss of them is the loss of ethnic cultural identity and uniqueness. Moreover, the article aims at pointing out that there are principles and approaches of revitalizing endangered ethnic languages as well as some examples of successful projects. Ethnic language revitalization is like to humanity and culture revitalization.

Keyword: Revitalization, Ethnic Language, Endangerment

บทนำ

ภาษามีความสำคัญต่อมวลมนุษยชาติ เนื่องจากเป็นเครื่องมือของมนุษย์ในการสื่อความนึกคิด อารมณ์ ความรู้ ภูมิปัญญา และความตั้งใจให้แก่บุคคลอื่น พื้นฐานภาษาที่สำคัญที่สุด คือภาษาพูด อันเป็นสมบัติอันมีค่าที่ติดตัวมนุษย์ตั้งแต่วัยแรกเกิดจนถึงวันสิ้นลมหายใจ นอกจากนี้ ภาษายังเปรียบเสมือนแหล่งภูมิปัญญาของคนในสังคม เนื่องจากภาษาสามารถบันทึกความรู้ ถ่ายทอดความรู้ และภูมิปัญญาได้ โดยองค์การยูเนสโก (UNESCO Ad Hoc Expert Group, 2003) มองความสำคัญของภาษาในลักษณะที่ว่า ภาษา คือมรดกของมวลมนุษยชาติ ความหลากหลายของภาษา คือความหลากหลายทางมรดกด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ดังนั้น การสูญเสียภาษา คือการสูญเสียความสามารถในการใช้ภาษา ภูมิปัญญา ระบบความรู้ ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ตัวตนของเจ้าของภาษาหรือผู้พูดภาษา และความเป็นมนุษย์ อันรวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของสังคมมนุษย์ในสังคม

ภาษาชาติพันธุ์ที่อยู่ในภาวะวิกฤติ

ภาษาชาติพันธุ์ที่อยู่ในภาวะวิกฤติ คือภาษาชาติพันธุ์ที่อยู่ในภาวะเสื่อมถอยหรือถดถอยจากการใช้โดยผู้พูดในสังคมหนึ่ง ๆ และที่สำคัญคือภาษาชาติพันธุ์ที่อยู่ในภาวะวิกฤตินี้ จะมีโอกาสกลายเป็นภาษาที่ตายแล้ว หรือการสูญภาษา ยิ่งหากไม่มีความพยายามใด ๆ ในการฟื้นฟูภาษา เช่น การจัดเก็บภาษาในรูปแบบเอกสาร โอกาสในการฟื้นฟูภาษาก็อาจจะไม่สามารถกระทำได้

มีการศึกษาพบว่า คนทั่วโลกประมาณ 97 เปอร์เซ็นต์พูดภาษาเพียงสี่เปอร์เซ็นต์ของภาษาต่าง ๆ ทั่วโลก นั่นสะท้อนให้เห็นอีกมุมหนึ่งว่า ประมาณ 96 เปอร์เซ็นต์ของภาษาทั่วโลกมีคนพูดเพียงสามเปอร์เซ็นต์เท่านั้น (Bernard, 1996 อ้างใน UNESCO Ad Hoc Expert Group, 2003) และมีการคาดการณ์ไว้ว่าประมาณปลายศตวรรษที่ 21 นี้ กว่า 50 เปอร์เซ็นต์ของภาษาต่าง ๆ ทั่วโลกที่มีมากกว่า 6,000 ภาษาจะไม่มีผู้พูดภาษาเหล่านั้นอีกต่อไป และสาเหตุส่วนใหญ่มากกว่า 90 เปอร์เซ็นต์มาจากอิทธิพลของภาษาที่ใหญ่กว่า

สาเหตุอื่นที่ส่งผลทำให้ภาษาชาติพันธุ์อยู่ในภาวะวิกฤติ อาจแบ่งได้เป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ อิทธิพลภายนอก อันได้แก่ ด้านการทหาร ด้านเศรษฐกิจ

ด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม และด้านการศึกษา และอิทธิพลจากภายใน เช่น เจตคติเชิงลบของผู้พูดภาษาต่อภาษาแม่ของตนเอง จึงมีผลทำให้เกิดการเลี่ยงการสอนภาษาให้กับคนรุ่นต่อไป เนื่องจากเห็นว่าภาษาแม่ของตนนั้นไม่มีคุณค่าที่จะอนุรักษ์ไว้ เพราะไม่มีประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและการศึกษา เป็นต้น อนึ่งการหลีกเลี่ยงการถ่ายทอดภาษาและภูมิปัญญา อาจเนื่องด้วยเพราะต้องการหลีกเลี่ยงการถูกมองเชิงลบจากสังคม ความต้องการการมีชีวิตที่ดีขึ้น ความต้องการโยกย้ายถิ่นฐาน และการตั้งถิ่นฐานในสังคมใหม่

เกณฑ์อย่างหนึ่งเพื่อวัดระดับความวิกฤติของภาษาชาติพันธุ์ คือ การศึกษาการใช้ภาษาในแวดวงต่าง ๆ ของชุมชนภาษาชาติพันธุ์เป้าหมาย และการสอนภาษาชาติพันธุ์ของกลุ่มผู้พูดภาษาชาติพันธุ์รุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง หากผลการศึกษาบ่งชี้ว่าจำนวนผู้พูดในชุมชนภาษาชาติพันธุ์นั้น ๆ เริ่มลดน้อยลง ในแวดวงการใช้ภาษาชาติพันธุ์ที่จำกัดมากขึ้น รวมถึงผู้พูดรุ่นใหม่ เช่น กลุ่มเยาวชนไม่นิยมใช้ภาษา เราอาจพอสามารถแสดงได้ว่าภาษานั้น ๆ อยู่ในภาวะวิกฤติในระดับใดระดับหนึ่ง

ตาราง 1 แสดงระดับความวิกฤติของภาษาชาติพันธุ์จากการใช้ภาษาในแวดวงในชุมชนของผู้ใช้ภาษา โดยปรับมาจาก Premsrirat (2007)

เปราะบาง	ระดับ	มีจำนวนผู้พูดภาษาอย่างคล่องแคล่วน้อยมากในชุมชน และชุมชนมีความจำเป็นในการฟื้นฟูภาษา ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา เช่น นักภาษาศาสตร์ ตัวอย่างภาษาชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติระดับ 8 ได้แก่ ภาษากะซอง ภาษาซั่มเร่ และภาษาซุง (ชะ-โอจ)
	ระดับ 7	ผู้พูดภาษารุ่นสูงอายุใช้ภาษาอย่างคล่องแคล่ว และผู้พูดภาษารุ่นใหม่เลี่ยงการเรียนรู้ภาษา ภาษาชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติระดับ 7 ได้แก่ ภาษาซอง ภาษาก่อง ภาษาไซ่ ภาษาฮิมปี ภาษาบิซุ ภาษาญกูร ภาษามลาปรี และภาษาเกนซิว
	ระดับ 6	เด็กใช้ภาษาแสดงอัตลักษณ์ทางสังคมภายในครอบครัวและในชุมชน ภาษาชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติระดับ 6 ได้แก่ ภาษาเลอเวือะ (ลัวะ) ภาษาอูร์กะเวีย และภาษาโมเกลน

	ระดับ 5	ภาษาชาติพันธุ์ปรากฏในงานวรรณกรรม และในระบบการศึกษา เช่นเป็นภาษาที่สอนในโรงเรียนในฐานะวิชาหนึ่ง หรือในฐานะสื่อการเรียนรู้
ปลอดภัย	ระดับ 4	ภาษาชาติพันธุ์เป็นภาษาที่หนึ่ง เพื่อสื่อการเรียนรู้ในระบบ การศึกษาร่วมกับภาษาประจำชาติ หรือภาษาราชการ
	ระดับ 3	ภาษาชาติพันธุ์เป็นภาษาที่หนึ่ง ใช้ทั่วไปในสังคมการทำงาน อยู่ใน สถานะที่สูงกว่าการเป็น ภาษาแม่ปกติ
	ระดับ 2	ภาษาชาติพันธุ์ในภายในหน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่น ชุมชน เป็นภาษาในด้านการสื่อสารมวลชน
	ระดับ 1	ภาษาชาติพันธุ์ในฐานะภาษาแม่ใช้ในระดับการบริหารงานในระดับ ที่สูงกว่าระดับท้องถิ่นและชุมชน

ความรู้และความสามารถด้านภาษาชาติพันธุ์เป็นกุญแจสำคัญในการมอง อนาคตของสังคมเจ้าของภาษาชาติพันธุ์นั้น (Bernard, 1992; Hale, 1998 อ้างใน UNESCO Ad Hoc Expert Group, 2003) ดังนั้น ชุมชนเจ้าของภาษาและหน่วยงาน ภาครัฐจึงควรเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมให้ภาษาในภาวะวิกฤตนั้นมีคุณค่า และมีบทบาท เกิดความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ ในชุมชนสมัยใหม่ทั้ง บริบทในชุมชน และในสังคมใหญ่ เช่น สังคมโลก ด้วยการกระตุ้นให้เกิดการใช้ ภาษาชาติพันธุ์ในแวดวงต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันให้มากยิ่งขึ้น เช่น การค้าขาย การศึกษา การเขียน การสร้างสรรค์งานศิลปะ และสื่อต่าง ๆ เพื่อสร้างความ ตระหนักเกี่ยวกับการสูญเสียภาษา และความหลากหลายของภาษา

ภาษาชาติพันธุ์ในประเทศไทยที่อยู่ภาวะวิกฤติ

งานศึกษาของ Premssirat (2007) กับกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ในประเทศไทยที่อยู่ภาวะวิกฤติ คือกลุ่มภาษาชนกลุ่มน้อย จำนวน 14 ภาษา โดยภาษาชาติพันธุ์ที่จัด อยู่ในกลุ่มภาษามอญ-เขมรได้แก่ 1) ภาษาของ ในหลายหมู่บ้าน ในอำเภอเขาตึกขุขุ และอำเภอป่องน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี จัดอยู่ในระดับ 7 ของความวิกฤต 2) ภาษาของ ในหมู่บ้านคลองแสง แดนชุมพล และป่าดาว อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด 3)

ภาษาซมเร่ ในอำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา 4) ภาษาซุง (ชะ-โอจ) ในอำเภอดุสิต จังหวัดตาก 5) ภาษากะซอง ภาษาซมเร่ และภาษาซุง จัดอยู่ในระดับ 8 ของความวิกฤตด้านภาษา 5) ภาษามลาบรี ในจังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน ในภาคเหนือของประเทศไทย จัดอยู่ในระดับ 7 ของความวิกฤต 6) ภาษาซาไก หรือเรียกว่าภาษาเกนซิว (มานิค) ในหลายหมู่บ้านในจังหวัดยะลา นราธิวาส กระบี่ ตรัง และพัทลุง จัดอยู่ในระดับ 7 ของความวิกฤต 7) ภาษาเลอเวีอะ ในจังหวัดเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน จัดอยู่ในระดับ 6-7 ของความวิกฤต 8) ภาษาโซ (ทะวืง) ในหมู่บ้านหนองแวง บ้านหนองเจริญ และบ้านหนองเมือง ตำบลปทุมวดี อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร บ้านดงบัง บ้านหนองไม้ไต้ ในจังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านหนองไ้ จังหวัดอุดรธานี และ 9) ภาษาญกร ใน 23 หมู่บ้าน ของ 3 จังหวัดได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัด นครราชสีมา และจังหวัดเพชรบูรณ์ ภาษาที่จัดอยู่ในกลุ่มทิเบต-พม่า ได้แก่ 10) ภาษาบิซุ ในจังหวัดเชียงราย 11) ภาษาอิมปี ในจังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน อยู่ในระดับ 7 ของความวิกฤต และ 12) ภาษาก่อง ในจังหวัดอุทัยธานี และจังหวัดสุพรรณบุรี และภาษาที่จัดอยู่ในกลุ่มออสโตรเนเซียน ได้แก่ 13) ภาษาอูรักละไว และ 14) ภาษาโมเกลน ทั้ง 2 ภาษาชาติพันธุ์นี้พบได้ในจังหวัดกระบี่ พังงา ภูเก็ต และจังหวัดสตูล สามารถจัดให้อยู่ในระดับ 6-7 ของความวิกฤต ทั้งนี้ระดับความวิกฤตของภาษากลุ่มนี้แตกต่างกันในระดับการใช้ภาษาแบบเปราะบาง (Weak Side) ตามลำดับของ Fishman's GIDS (Fishman, 1991)

หลักการและแนวทางการฟื้นฟูภาษาชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤต

Fishman (1991) ได้ออกแบบการกระบวนกรการฟื้นฟูภาษาที่อยู่ในภาวะเสื่อมถอย 8 ระดับดังต่อไปนี้ ระดับที่ 1 ประเมินและวางแผนภาษา ศึกษาจำนวนผู้พูด กลุ่มอายุผู้พูด แหล่งข้อมูลภาษา ทิศนคติของผู้พูด และคนนอกต่อการฟื้นฟูภาษา และเป้าหมายของการฟื้นฟูภาษาในชุมชน ระดับที่ 2 คือ หากภาษาใดไม่มีผู้พูด ให้ใช้สื่อวัสดุที่มี เพื่อการฟื้นฟูภาษาและการพัฒนาด้านการเรียนการสอนภาษา ระดับที่ 3 หากภาษามีเพียงผู้สูงอายุที่พูดได้ ให้ทำการจัดเก็บข้อมูลภาษาจากผู้สูงอายุนั้น ซึ่งขั้นตอนนี้สามารถดำเนินร่วมกับขั้นตอนอื่นได้ในเวลาเดียวกัน ระดับที่ 4 พัฒนาโปรแกรมการเรียนรูภาษาที่สองสำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งผู้เรียนภาษาที่สองในวัยผู้ใหญ่ นี้ จะ

มีความสำคัญในขั้นตอนการฟื้นฟูภาษาในขั้นต่อไป ระดับที่ 5 พัฒนาปรับปรุง หรือให้การสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ รวมถึงกระตุ้นให้เกิดการใช้ภาษาในภาวะวิกฤติที่บ้านและในชุมชน โดยผู้พูดภาษาที่ 1 และที่ 2 ระดับที่ 6 พัฒนาโปรแกรมการสอนภาษาที่ 2 อย่างเข้มข้นแก่เด็ก ถ้าเป็นไปได้ควรจัดสอนในโรงเรียน และใช้ภาษาในภาวะวิกฤตินั้นเป็นสื่อการเรียนรู้ ระดับที่ 7 ใช้ภาษาในภาวะวิกฤตเพื่อสื่อสารที่บ้าน เมื่อถึงขั้นตอนนี้ภาษาในภาวะวิกฤตจะกลายเป็นภาษาที่ 1 ของเด็ก จัดให้มีการเรียนการสอนหรือการสนับสนุนกลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครองในการช่วยให้เกิดการใช้ภาษาที่บ้านมากขึ้น ระดับที่ 8 ขยายแวดวงการใช้ภาษาท้องถิ่นนั้น ไปสู่แวดวงการใช้ที่กว้างขวางมากขึ้น ทั้งในระดับชุมชน ส่วนราชการ สื่อสาร เชิงพาณิชย์ และอื่น ๆ

Hinton (2001) ได้เสนอความเห็นในการเพิ่มระดับที่ 9 ขึ้นมาเพื่อให้เห็นภาพว่า ภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤติสามารถมีบทบาทในสังคมที่กว้างขวางยิ่งกว่าใช้ภายในชุมชนนั้น คือเป้าหมายที่ (อาจ) สูงของภาษาคือการใช้ภายนอกชุมชน ระดับที่ 9 มีสาระดังนี้ว่า หากมีโอกาสให้ขยายแวดวงการใช้ภาษาให้กว้างขึ้นออกสู่ภายนอกชุมชน ผู้สวดารณชนให้มากขึ้น เพื่อกระตุ้นให้ใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารในวงกว้างมากขึ้น ส่วนงานราชการท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค และระดับชาติ หรือนานาชาติ ดังตัวอย่างภาษาฮีบรู

การฟื้นฟูภาษาชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติตามแนวทางของ Hinton มี 5 แนวทางที่ตรงกับแนวทางการฟื้นฟูภาษาอื่นทั่วโลก อันพอที่จะสรุปได้ดังนี้คือ 1) จัดการเรียนการสอนภาษาในโรงเรียน 2) กิจกรรมการเรียนการสอนภาษาให้แก่เด็กนอกโรงเรียน เช่น หลังเลิกเรียน หรือกิจกรรมการสอนภาษาภาคฤดูร้อน 3) กิจกรรมการเรียนการสอนภาษาให้แก่ผู้ใหญ่ 4) การพัฒนาการจัดเก็บข้อมูล และวัสดุเอกสาร และ 5) การเรียนการสอนภาษาที่บ้าน

1. การสอนภาษาชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติในโรงเรียน

การสอนภาษาชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติภายในโรงเรียน สามารถแบ่งประเภทการจัดการเรียนการสอนภาษาได้ 3 ประเภทดังต่อไปนี้ ก) สอนเสมือนหนึ่งรายวิชาเหมือนภาษาอังกฤษ เป็นต้น ข) สอนแบบทวิภาษา และ ค) การสอนแบบเข้มข้น

ตัวอย่างภาษาถิ่นที่อยู่ในภาวะวิกฤติและได้มีการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนในรูปแบบรายวิชาหนึ่ง คือ ภาษา Tolowa ภาษา Hupa และภาษา Karuk ซึ่งเป็นภาษาถิ่นอเมริกา พูดกันในเมือง Humboldt รัฐ California สหรัฐอเมริกา ถือเป็นนโยบายของทางโรงเรียนหลายโรงเรียนที่นักเรียนต้องเรียนเป็นรายวิชาภาษาต่างประเทศบังคับเมื่อจะจบการศึกษา ข้อเด่นของการสอนภาษาเป้าหมายในโรงเรียน คือนักเรียนพอสามารถสื่อสารด้วยภาษาถิ่นได้ บางครั้งสามารถสอดแทรกประโยคภาษาถิ่นในขณะที่พูดภาษาอังกฤษ (สำเนียงอเมริกา) ได้ และที่สำคัญนักเรียนรู้สึกภาคภูมิใจในมรดกภาษาที่มีและได้เรียนรู้ ข้อดีอย่างที่เห็นได้ชัดมีสองประการคือ โอกาสที่นักเรียนจะพัฒนาความสามารถให้ใช้ภาษาชาติพันธุ์ให้ได้ อย่างคล่องแคล่วเป็นไปได้ยาก ด้วยเวลาที่จำกัดเฉพาะในชั้นเรียนเท่านั้น ประการที่สอง หากชุมชนไม่ใช้ภาษาชาติพันธุ์เป้าหมาย ทางโรงเรียนเองก็ไม่สามารถที่จะจัดสถานการณ์การใช้ภาษาชาติพันธุ์เป้าหมายเพื่อการสื่อสารได้อย่างแท้จริง

ในประเทศไทยเอง สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (2552) ได้ดำเนินการศึกษาการจัดการเรียนการสอนแบบทวิภาษา โดยใช้ภาษาไทย และภาษามลายูถิ่น ซึ่งเป้าหมายคือการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ประสิทธิภาพการเรียนรู้ในศาสตร์ทุกแขนงให้กับเด็กในสี่จังหวัดชายแดนใต้ แม้ภาษามลายูถิ่นมิใช่ภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤติเหมือนภาษาเลอเวือะ แต่การนำภาษามลายูถิ่นมาใช้สอนในโรงเรียนร่วมกับภาษาไทยกลาง ประโยชน์ที่เด็กจะได้รับนอกจากเพิ่มศักยภาพในการเรียนรู้ศาสตร์ต่าง ๆ ในเบื้องต้นแล้ว ยังมีทัศนคติที่ดีต่อการใช้ภาษาถิ่น และมีความสุขกับการเรียนมากขึ้น อันเป็นผลพลอยได้ที่ผู้ปกครองของเด็กส่วนใหญ่มีความสุข เมื่อเห็นบุตรหลานกล้าพูด กล้าแสดงออกความเห็นในเนื้อหาวิชาใด ๆ มีความกระตือรือร้นที่จะมาโรงเรียน และที่สำคัญมีงานวิจัยจากทางศูนย์ฯ ได้แสดงให้เห็นศักยภาพเด็กที่เรียนด้วยภาษา 2 ภาษา มีอัตราการเพิ่มขึ้นของคะแนนในรายวิชาต่าง ๆ เมื่อใช้แบบทดสอบกลางในการวัด เปรียบเทียบกับเด็กที่เรียนในโรงเรียนทั่วไป (ไม่ใช้ภาษาถิ่นร่วมกับภาษาไทย)

ตัวอย่างของภาษาชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติที่สอนในโรงเรียนแบบเข้ม คือ การสอนภาษา Hawaiian และภาษา Maori การเรียนการสอนภาษาแบบเข้ม คือใช้ภาษาเป้าหมายทั้งในและนอกชั้นเรียนในทุก ๆ รายวิชาเป็นสื่อกลางในการสื่อสาร

ความรู้ความเข้าใจ เว้นรายวิชาภาษาต่างประเทศเฉพาะ ข้อดีของการสอนภาษาเป้าหมายในโรงเรียนแบบเข้มว่าจะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ภาษาได้ไว และพูดได้อย่างคล่องแคล่วเนื่องด้วยเวลาที่ใช้ฝึกพูดและฟังมีมากขึ้น ทั้งนี้ต้องได้รับความร่วมมือจากทางโรงเรียน โดยเฉพาะระเบียบของโรงเรียน รวมถึงความร่วมมือของชุมชน อันได้แก่ผู้ปกครอง ที่จำเป็นต้องเรียนรู้ภาษาเป้าหมายนั้นไปด้วยกัน เพื่อสอน กระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุนการใช้ภาษาของเด็ก

หัวใจสำคัญของการเรียนการสอนภาษาชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติในโรงเรียน ทั้งสามประเภทดังกล่าว คือ การมีระบบเขียน สำหรับภาษาที่ไม่เคยมีระบบตัวเขียนมาก่อนดังเช่นตัวอย่างภาษามลายูถิ่นที่ใช้สอนแบบทวิภาษาร่วมกับภาษาไทย จำเป็นที่ต้องใช้ระบบตัวเขียน โดยใช้อักษรไทย ซึ่งเด็กและครูผู้สอน รวมถึงผู้ปกครองมีความคุ้นเคยดี เป็นสัญลักษณ์แทนการออกเสียงต่าง ๆ ทั้งพยัญชนะ และตัวสะกด ซึ่งอาจจะมีการประกอบหรือประดิษฐ์สัญลักษณ์เพิ่มเติมเพื่อแยกความแตกต่างของการออกเสียงทั้งพยัญชนะและสระระหว่างเสียงภาษามลายูถิ่นและเสียงภาษาไทยกลาง (มาตรฐาน) ด้วยก็ได้

2. การสอนภาษาชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤตนอกโรงเรียน

กิจกรรมการเรียนการสอนภาษาในภาวะวิกฤตนอกโรงเรียนสำหรับเด็ก อาจดำเนินการในรูปแบบของการจัดกิจกรรมภาษาชาติพันธุ์ภาคฤดูร้อน โดยโรงเรียนในช่วงที่เด็กมีเวลาว่างช่วงปิดภาคเรียนฤดูร้อนประมาณ สามเดือน หรืออาจดำเนินการในรูปแบบกิจกรรมการเรียนเสริม (ภาษา) ภายในชุมชนช่วงเย็น หลังเลิกเรียน

ตัวอย่างของความพยายามฟื้นฟูภาษาชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติ ในรูปแบบการจัดกิจกรรมการสอนภาษานอกโรงเรียนที่ดำเนินงานโดยศูนย์ฟื้นฟูภาษามหาวิทยาลัยมหิดล คือ กิจกรรมการเรียนการสอนภาษาปิซู ซึ่งอยู่ในภาวะวิกฤติเช่นเดียวกันกับภาษาเลอเวือะ โดยจำนวนผู้พูดประมาณ 900 คน และกระจายตัวใน 2 พื้นที่ของจังหวัดเชียงราย คือในเขตเมือง และเขตชนบท และทางศูนย์ฟื้นฟูภาษาก็ได้จัดให้มีโครงการฟื้นฟูภาษาปิซู โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาขึ้นด้วยความร่วมมือและสนับสนุนจาก SIL International โดยการนำของ Person (2002) โดยมีเป้าหมายคือเพื่อวิจัยรูปแบบการฟื้นฟูภาษาปิซู ซึ่งเป็นอีก

ภาษาหนึ่งซึ่งอยู่ในภาวะวิกฤติกระจายตัวใน 2 พื้นที่ของจังหวัดเชียงราย คือในเขตเมือง และเขตชนบท และกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมปิชู ที่เหมาะสำหรับเด็กปิชู โดยกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาปิชู จะจัดช่วงหลังเลิกเรียน หรือวันหยุดสุดสัปดาห์ (เสาร์-อาทิตย์) โครงการดังกล่าวประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง เพราะด้วยความร่วมมือเป็นอย่างดีของชุมชน ผู้ปกครอง และเจ้าหน้าที่ของศูนย์ฟื้นฟูภาษา มหาวิทยาลัยมหิดล

3. การสอนภาษาชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤตสำหรับผู้ใหญ่

การจัดการเรียนการสอนภาษาชาติพันธุ์สำหรับผู้ใหญ่ คือการสอนภาษาให้กับผู้ปกครอง ผู้สูงอายุ และคนในครอบครัว โดยกิจกรรมจัดขึ้นทุกเย็นของทุกวัน กิจกรรมการสอนมิใช่จัดในรูปแบบเดียวกันกับที่สอนภายในชั้นเรียน เป็นกิจกรรมยามว่าง สบาย ๆ เช่นกิจกรรมการทำอาหาร กิจกรรมเล่นกีฬา เป็นต้น หากแต่ภาษาที่ใช้สื่อสารต้องเป็นภาษาชาติพันธุ์เป้าหมายที่อยู่ในภาวะวิกฤติเท่านั้น กิจกรรมอาจมีเด็กเข้าร่วมด้วย เป็นกิจกรรมกลุ่มเพื่อนำให้เกิดการแข่งขันการใช้ภาษา และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเยาวชนรุ่นใหม่กับผู้ใหญ่ด้วยการใช้ภาษาถิ่น

ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต (2560) ได้แสดงตัวอย่างของการเรียนการสอนภาษาชาติพันธุ์สำหรับผู้ใหญ่ในประเทศไทย คือภาษากะซอง อันเป็นภาษาในกลุ่มภาษาในวงล้อมของภาษาอื่น แยกเช่นเดียวกับภาษาปิชู และภาษาเลอเวือะ โดยภาษากะซองจัดเป็นภาษาที่ยังคงมีใช้พูดกันอยู่ในหมู่บ้านคลองแสง หมู่ที่ 3 ตำบลด่านชุมพล อำเภอป่าสัก จังหวัดตราด หากแต่ผู้พูดภาษานี้ส่วนใหญ่อายุมากกว่า 60 ปี และมีจำนวนเพียงไม่กี่สิบคนเท่านั้นที่ยังรักษาภาษาไว้ด้วยวิธีการพูด และสิ่งที่น่าวิตกกังวลคือ ภาษากะซองไม่ได้ถูกนำมาสอนในโรงเรียน สถานที่ชุมนุมชนในหมู่บ้าน และแม้แต่ที่บ้าน หรืออาจจะพูดอีกนัยหนึ่งคือ ภาษากะซองไม่เป็นที่น่าสนใจที่จะเรียนหรือพูดสำหรับเด็ก ๆ และเป็นไปได้ว่าในชนรุ่นต่อไป ภาษากะซองจะถูกลืมและจะกลายเป็นภาษาที่ตายแล้ว เมื่อไม่มีใครแม้สักคนพูดได้ในชีวิตประจำวันและโครงการฟื้นฟูภาษาฯ จึงพยายามในทุกวิถีทางในการจัดให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนภาษากะซองภายในหมู่บ้านด้วยการฝึกหัด อบรมครูผู้สอนภาษา และการทำสื่ออุปกรณ์การสอนภาษาอย่างง่าย ๆ

อย่างน้อยเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนหันมาสนใจในภาษาตนเอง เพราะภาษาจะดำรงอยู่ในชุมชนชาติพันธุ์ได้ ก็เพราะคนในชุมชนท้องถิ่นเห็นความสำคัญและช่วยกันรักษาภาษาชาติพันธุ์ไว้ด้วยการพูดเป็นเบื้องต้น หากคนในชุมชนเห็นพ้องกันที่จะพัฒนาให้เกิดระบบการเขียนภาษาของตนเอง การสร้างระบบการเขียนจึงไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป ทั้งที่สิ่งสำคัญคือคนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มรูปแบบ และอย่างต่อเนื่อง

4. การจัดเก็บเอกสารข้อมูลและสื่อวัสดุ

แม้การจัดการเรียนรู้ภาษาชาติพันธุ์เป้าหมายเป็นจุดประสงค์หลัก การจัดเก็บเอกสารข้อมูลและสื่อวัสดุที่เกี่ยวกับภาษาชาติพันธุ์ก็สำคัญ ปกติครั้งที่การจัดเก็บเอกสารข้อมูลและสื่อวัสดุมักถูกลืมความสำคัญไป เนื่องจากเห็นว่า การบันทึก การจัดเก็บเอกสารข้อมูล และสื่อวัสดุเกี่ยวกับภาษานั้น จะดีและเหมาะสมเฉพาะภาษาที่ตายแล้วเท่านั้น แต่ความเป็นจริง ภาษาที่กำลังจะตาย หรือภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤต หรือแม้ภาษาท้องถิ่นต่าง ๆ ก็ต้องมีการบันทึกและจัดเก็บเอกสารข้อมูลเอาไว้ เพื่อการศึกษาภาษาในอนาคต เนื่องจากภาษามีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา หลายครั้งที่สำเนียงภาษา คำศัพท์ หรือแม้แต่ประโยคที่ใช้มีการปรับเปลี่ยนไปจากของเดิม

ตัวอย่างของความพยายามจัดเก็บเอกสารข้อมูลและสื่อวัสดุ รวมถึงการบันทึกภาษา เช่น ภาษา Maori (เมารี) เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดว่า ชนรุ่นใหม่ที่ยังพูดและใช้ภาษา Maori แม้มีการเปลี่ยนแปลงสำเนียงภาษา คำศัพท์ และประโยคที่แตกต่างจากเดิม ซึ่งได้มีการบันทึกโดยผู้พูดรุ่นปู่ย่าตายาย

วัสดุอุปกรณ์การจัดเก็บบันทึกเอกสารข้อมูลภาษา เช่น หนังสือพจนานุกรม ตำรา เทป วีดีโอ เทป ซีดี วีซีดี ดีวีดี ข้อมูลทางคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น และแหล่งการจัดเก็บเอกสารข้อมูลภาษารวมถึงวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เรียกว่า “Archive” ในสหรัฐอเมริกา มีสถานที่จัดเก็บข้อมูลภาษาหลายระดับและหลายแห่ง ยกตัวอย่างเช่น สถาบัน Smithsonian ณ กรุง Washington D.C หอสมุด The American Philosophical Library เมือง Philadelphia และหอสมุด The Bancroft Library ในมหาวิทยาลัย California เมือง Berkeley เป็นต้น

การบันทึกจัดเก็บเอกสารข้อมูลภาษาชาติพันธุ์ เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับผู้ที่สนใจในการศึกษาภาษาชาติพันธุ์ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต เมื่อภาษาชาติพันธุ์กำลังจะสูญหายไป อย่างน้อยเอกสารข้อมูลและสื่อวัสดุเกี่ยวกับภาษาชาติพันธุ์ย่อมสื่อให้รู้ถึงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนชาติพันธุ์นั้น ๆ

5. การสอนภาษาชาติพันธุ์ในครอบครัว

มีคำกล่าวว่าการที่ภาษาใดภาษาหนึ่งที่อยู่ในภาวะวิกฤติได้มีการพูด การสอนภายในครอบครัว ในบ้าน ระหว่างผู้ใหญ่ และเด็กแล้วถือเป็นความสำเร็จของความพยายามฟื้นฟูภาษา มีเพียงภาษาไม่กี่ภาษาทั่วโลกที่ก้าวขึ้นสู่ระดับมีการใช้พูดและสอนภายในครอบครัว เป็นภาษาแม่ หรือภาษาที่หนึ่ง ตัวอย่างภาษาในอดีตเคยอยู่ในภาวะวิกฤติ คือภาษาฮีบรู ภาษาเมารี และภาษาฮาวาย ปัจจุบันภาษาฮีบรู เป็นภาษาประจำชาติอิสราเอล ใช้กันอย่างกว้างขวางและแพร่หลายทั้งในโรงเรียนและในชีวิตประจำวัน ขณะที่ภาษาฮาวาย ยังมีข้อจำกัดในการใช้อยู่ในสหรัฐอเมริกา ปัญหาส่วนใหญ่ของภาษาในภาวะวิกฤติที่มีได้สอนในครอบครัว คือความกังวลของผู้ปกครองว่าหากเด็กใช้ภาษาแม่ (ภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤติ) บ่อยจะทำให้ภาษากลาง (ภาษาใหญ่) อาจจะใช้ได้ไม่ชำนาญ ซึ่งปัญหานี้ยังเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ ก็เป็นสิทธิ์ของผู้ปกครองเองที่สามารถเลือกตัดสินใจในการเลือกใช้ภาษาภายในครอบครัวได้เองที่จะเห็นความสำคัญของภาษาท้องถิ่นตนเอง

บทสรุป

นักวิชาการ นักบริหาร ผู้มีอำนาจในสังคม โดยเฉพาะด้านการศึกษา มองเห็นความสำคัญของภาษา และการใช้ภาษาน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษากลุ่มชาติพันธุ์ที่หลายคนมักจะใช้คำที่แสดงการเหยียดหยาม การไม่ให้เกียรติกับภาษาและผู้พูดภาษากลุ่มชาติพันธุ์ว่า ภาษาชนกลุ่มน้อย อันเปรียบได้กับภาษาชนกลุ่มใหญ่ ทั้ง ๆ ที่ในเชิงภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ ภาษาเป็นเพียงระบบสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์เพียงเพื่อสื่อความคิด ความรู้ ความต้องการของมนุษย์ของสังคมใดสังคมหนึ่ง และที่สำคัญ คือ ภาษาทุกภาษาทั่วโลกไม่ว่าจะเป็น

ภาษาชาติ ภาษาสากล ภาษาถิ่น ภาษาชนกลุ่มน้อย มีศักดิ์ศรี เกียรติเท่าเทียมกัน ในอันที่จะดำรงคงไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม ดังที่ องค์การยูเนสโกได้กล่าวไว้ และ การสูญเสียภาษาเปรียบเสมือนการสูญสิ้นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความ เป็นมนุษย์ อัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ของตนเอง และการเชิดชู การให้คุณค่า การ มองภาษาอื่นที่ใหญ่กว่าภาษาแม่หรือภาษาชาติพันธุ์ของตนเอง เปรียบเสมือนการ ดูถูกเหยียดหยาม การมองคุณค่าของความเป็นชนชาติพันธุ์น้อยลง และเป็นที่ยอมรับในหลายกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยจากกลุ่มผู้พูดภาษากลุ่มชาติพันธุ์ว่า ภาษาของตนเองนั้นอยู่ในภาวะวิกฤต จากการสังเกตและการสอบถามภายใน ครอบครัวและในชุมชนของตนเองว่า เด็กรุ่นใหม่ไม่มีใครจะสนใจภาษาชาติพันธุ์ของตนมากนัก แม้กลุ่มผู้พูดวัยกลางคนในหลายชุมชนก็ไม่ต่างกับเด็กรุ่นใหม่ จะมีเพียงกลุ่มผู้สูงวัยเท่านั้นที่พอที่จะสามารถใช้ภาษาชาติพันธุ์ได้ จึงเป็นที่คาดการณ์กันว่า หากปราศจากความร่วมมือหรือการกระทำใด ๆ เพื่อการฟื้นฟูภาษาชาติพันธุ์ในประเทศไทย ในอีกไม่กี่ปี หรือไม่กี่สิบปีข้างหน้า เชื่อแน่ว่าจะมีการสูญภาษาชาติพันธุ์หลาย ๆ ภาษา ที่เรียกว่า ภาษาที่ตายแล้ว หลักการ แนวทาง และ ตัวอย่างการฟื้นฟูภาษาชาติพันธุ์มีเพียงพอที่จะสามารถดำเนินการได้ เพียงแต่ในหลายชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ยังไม่เกิดความตระหนัก ความสำคัญในภาษาชาติพันธุ์ของตน จึงขาดความร่วมมือที่ดีในการฟื้นฟูภาษาชาติพันธุ์ในประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต. (2560). *โครงการฟื้นฟู*

ภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการศึกษาและกลุ่มชาติพันธุ์.

สืบค้นจาก

<http://www.langrevival.mahidol.ac.th/Research/website/ks.Html>

สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2552). *การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภาษาท้องถิ่นและ*

ภาษาไทยเป็นสื่อ: กรณีการจัดการศึกษาแบบทวิภาษา (ภาษาไทย-มลายูถิ่น) ในโรงเรียนเขตพื้นที่สี่จังหวัดชายแดนภาคใต้. สืบค้นจาก

http://www.op.mahidol.ac.th/orra/research_highlight/2552/2552_10_LC.pdf

- Fishman, J. A. (1991). *Reversing Language Shift*. Clevedon, England: Multilingual Matters.
- Hinton, L. (2001). *Language Revitalization: An Overview*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/238257647_Language_revitalization_An_overview
- Person, R. K. (2002). *Preserving the Bisu Language: Progress to Date and Future Directions*. Retrieved from <https://www.sil.org/resources/publications/entry/60449>
- Premssirat, S. (2007). *Endangered languages of Thailand*. doi: <https://doi.org/10.1515/IJSL.2007.043>
- UNESCO Ad Hoc Expert Group. (2003). *Language Vitality and Endangerment. International Expert Meeting on UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages*. Paris.